

જાંપજગ

ข้าพเจ้าขอถือโอกาสนี้ ขอร้องต่อท่านทั้งหลาย ผู้ได้รับประโยชน์จาก
 การจัดพิมพ์หนังสือชุด "ลัทธิธรรมประติภาสนธรรม" นี้ขึ้น โดยทั่วกัน.
 หนังสือชุดนี้ มีชื่อฉบับนี้ เพราะจัดพิมพ์ขึ้นมาได้ ด้วยเงินอุด
 หนุนจากท่าน "พระลัทธิธรรมประติภาสน" ในรูปหนังสือธรรมะระ
 ยาว ถึงที่นิยมกันทั่วไปในต่างประเทศ จนลักษณะหนังสือชุด มีเศษ
 หมายอันดี เป็นลัทธิธรรมประติภาสน จึงเห็นควรพิมพ์โดยธรรมทาน
 มานี้ขึ้นใหม่, เพราะเรื่อง ที่พิมพ์ออกมาแล้ว ไม่สามารถจัดพิมพ์ขึ้นมาได้,
 เพราะไม่อยู่ในความต้องการของสังคมผู้สนใจทั่วไป เพื่อความจำเป็นที่
 สักกั หรือสิ่งอื่นใดในสมัยนี้ มีความมุ่งหมายเฉพาะเฉพาะกันไปยัง; แม้
 ของความเป็นมา ประมวลธรรม คือ พระพุทธเจ้าทรงนำเอาหลักธรรมโดยตรง, ประ
 มาณการปฏิบัติธรรม, และประเภทของหนังสือต่าง ๆ เหล่านี้ ที่ท่านผู้สนใจ
 ไปแล้วได้ขอรับให้ช่วยกันแปลออกมา. ทั้ง หนังสือ ลัทธิธรรมประ
 สอนธรรม นานแล้วเพื่อการปฏิบัติ แต่การปฏิบัติธรรม ตามที่ควรต้องเรียน นาน
 การปฏิบัติธรรม แล้วแต่กรณี.

[illegible]

ข้าพเจ้าขอกล่าวไว้ในตอนนี้อย่างเดียว ข้าพเจ้าถือว่า พระราชลัคนา
นักษัตรนพเคราะห์ทั้งนี้ เป็น หลักฐานพยากรณ์ นพเคราะห์ทั้งนี้ กล่าวคือ เป็นบุค
คลแรก ที่มีความเข้าใจ และพอรู้ในกิจการของสังคมแห่งพุทธธรรม และ
ศาสนาพยากรณ์เช่นนี้ ตั้งแต่เริ่มเมื่อครั้งพระพุทธบาท พ.ศ. ๒๕๓๕ และกรุงรัตน

การร้อยกรองหนังสือเล่มนี้

อุทิศ

เป็นถามพลีแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า

และ

เพื่อเป็นรอยพระพุทธรบาทแด่เพื่อนสัตว์ผู้เดินค้นหาพระองค์

ใจความสำคัญ

เป็นพระประวัติครุสเล่า ไม่มีคำเรียบเรียงของผู้แต่งคลปะน เพราะเป็นที่รวบรวมเฉพาะพระพุทธานุภาพที่ตรัสถึงประวัติของพระองค์เอง, จากคำภีร์พระไตรปิฎกถ้วน เลือกเก็บเอามา ร้อยกรองให้เป็นหมวดหมู่ ติดต่อกันเป็นลำดับ, มุ่งแสดง หลักธรรมที่แนบอยู่ในพระชนมชีพของพระองค์ แทนการมุ่ง ทางตำนานประวัติ หรือนิยายประวัติ เพื่อให้เป็นหนังสือ ส่งเสริมปฏิบัติธรรมเล่มหนึ่ง เป็นส่วนใหญ่ รวมทั้งเป็นแก่น แห่งเรื่องพุทธประวัติด้วย, เป็นส่วนพิเศษ.

- ผู้รวบรวม

มีปทานุกรมคำสำคัญ, ลำดับหมวดธรรม อยู่ท้ายเล่ม.

พุทธประวัติ จากพระโอษฐ์

อักษรย่อ

(เพื่อความสะดวกแก่ผู้ที่ไม่เข้าใจเรื่องอักษรย่อที่ใช้อย่างแน่นอนชื่อเดิมไว้ ซึ่งมีอยู่โดยมาก)

มหาวิ. วิ.	มหาวิทยาลัย	วินัยปฏิภาณ	ฉ.ภ.ก. อ.	ฉก.ก. น.บ.ต.	อังกุตรนิกาย
ภิกขุ. วิ.	ภิกขุวินัย	"	ส.ต.ก. อ.	ส.ต.ก. น.บ.ต.	"
มหา. วิ.	มหาวิทยาลัย	"	อ.ภ.ก. อ.	อ.ภ.ก. น.บ.ต.	"
จุล. วิ.	จุลลวิ	"	น.ว.ก. อ.	น.ว.ก. น.บ.ต.	"
ปริวาร. วิ.	ปริวารวิ	"	ท.ส.ก. อ.	ท.ส.ก. น.บ.ต.	"
ส. ท.	ส.ท.ก. น.บ.ต.	ท.ท.น.ก.ย.	เอกาท.ส.ก. อ.	เอกาท.ส.ก. น.บ.ต.	"
มหา. ท.	มหาวิทยาลัย	"	ช. ช.	ช.ท.ก.ป.ฐ.	ช.ท.ก.น.ก.ย.
ป. ท.	ป.ท.ก.น.ก.ย.	"	ธ. ช.	ธ.ม.ม.บ.ท.	"
ม. ม.	ม.ม.ก.น.ก.ย.	ม.ช.ม.น.ก.ย.	อ. ช.	อ.ท.น.	"
ม. ม.	ม.ช.ม.น.ก.ย.	"	อ.ต.ว. ช.	อ.ต.ว.ต.ก.	"
อ.ป.วิ. ม.	อ.ป.วิ.น.ก.ย.	"	ส. ช.	ส.ต.ก.น.บ.ต.	"
ส.ค. ส.	ส.ค.ก.น.ก.ย.	ส.ย.ต.น.ก.ย.	วิ.ม.น. ช.	วิ.ม.น.ว.ต.ก.	"
นิทาน. ส.	นิทานก.	"	เป.ต. ช.	เป.ต.ว.ต.ก.	"
ชน.ร. ส.	ชน.ร.ว.ต.ก.	"	เถ.ร. ช.	เถ.ร.ค.ก.ย.	"
ส.พ. ส.	ส.พ.ย.ต.น.ก.ย.	"	เถ.ร. ช.	เถ.ร.ค.ก.ย.	"
มหา.ว.ร. ส.	มหา.ว.ร.ก.	"	ชา. ช.	ชา.ต.ก.	"
เอก. อ.	เอก.น.บ.ต.	อังกุตรนิกาย	ม.ห.น. ช.	ม.ห.น.ท.ท.ส.	"
ท.ก. อ.	ท.ก.น.บ.ต.	"	จุ.พ.น. ช.	จุ.พ.น.ท.ท.ส.	"
ต.ก. อ.	ต.ก.น.บ.ต.	"	ป.ภ.ส.ม. ช.	ป.ภ.ส.ม.ก.ก.ย.	"
จ.ต.ก.ก. อ.	จ.ต.ก.ก.น.บ.ต.	"	อ.ป.ท. ช.	อ.ป.ท.น.	"
ป.ญ.จ.ก. อ.	ป.ญ.จ.ก.น.บ.ต.	"	พ.ท.ร.ว. ช.	พ.ท.ร.ว.ส.	"
			จ.ร.ย.า. ช.	จ.ร.ย.า.น.ก.ย.	"

ตัวอย่างคำย่อ : ๑๔/๑๑/๒๔๔ ให้อ่านว่า ไฉนปฏิภาณ เล่มที่ ๑๔ หน้า ๑๑๑ ข้อที่ ๒๔๔

ไฉนปฏิภาณ = ไฉนปฏิภาณฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฉบับที่ ๑๔ ชุดพิมพ์ครั้งแรก
(พ.ม.) = เรื่องพิมพ์ใหม่ เมื่อพิมพ์ครั้งที่สอง
(พ.ม.อ.) = เรื่องพิมพ์ใหม่เมื่อพิมพ์ครั้งที่สาม
(พ.ม.ส.) = เรื่องพิมพ์ใหม่ครั้งสุดท้าย เมื่อพิมพ์ครั้งที่เก้า

พ.อ. = พุทธประวัติจากพระโอษฐ์ ชุม.โอ. = ชุมทรัพย์จากพระโอษฐ์
ป.ญ.จ.โอ. = ปุจฉาวิสัชนาจากพระโอษฐ์ อ.ร.ย.จ.โอ. = อรรถาธิบายจากพระโอษฐ์
ท. = ทรงแสดง

(๖)

คำนำ

(ในการพิมพ์ครั้งที่ ๕/๒๕๒๓)

ในการพิมพ์ครั้งที่ ๔ แห่งหนังสือเรื่องนี้ มีการเปลี่ยนแปลงที่ควรแสดงให้ทราบบางประการ คือ ได้มีการเพิ่มจำนวนเรื่องที่เคยเว้นเสียในการพิมพ์ครั้งก่อนๆ ที่เห็นกันในครั้งนั้นว่าไม่สำคัญ จะเว้นเสียก็ได้ และเรื่องที่ค้นพบใหม่หลังจากที่ตรวจสอบกันจริงๆ จังๆ อีกครั้งหนึ่ง, เข้ามาในการพิมพ์ครั้งนี้ด้วย จึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง คือ:-

มีเรื่องเพิ่มขึ้นจากที่เคยมีเพียง ๒๔๘ เรื่อง กลายเป็นมี ๓๘๘ เรื่อง;

มีหน้าหนังสือ ซึ่งเคยมีเพียง ๓๕๖ หน้า กลายเป็นมี ๖๑๔ หน้า, (ไม่นับปกหน้าปกหลัง)

มีคำปกานุกรม ซึ่งเคยมีเพียง ๒,๑๕๕ คำ กลายเป็นมี ๓,๒๕๖ คำ;

มีหมวดกรรมท้ายเล่มซึ่งเคยมีเพียง ๑๕๗ หมวด กลายเป็นมี ๓๗๒ หมวด;

รู้สึกว่าการปรับปรุงเพิ่มเติมครั้งนี้ เป็นการกระทำครั้งสุดท้ายเป็นแน่นอน, จึงได้ใส่อักษรย่อเรื่องสังเกตไว้ท้ายเรื่องนั้นๆ ในสารบัญว่า (พ.ม.ส.) ซึ่งหมายความว่า “เพิ่มเติมครั้งสุดท้าย” และยังรู้สึกว่า จะต้องขออภัยต่อท่านผู้อ่าน โดยที่เขียนไว้ในคำนำแห่งการพิมพ์ครั้งที่ ๓ ว่าครั้งนั้น เป็นการเพิ่มครั้งสุดท้าย และยุติการเพิ่มทำหนังสือเรื่องนี้แต่เพียงนั้น, บัดนี้ยังมีการเพิ่มใหม่อีก และจะเป็นครั้งสุดท้ายจริงๆ.

สำหรับเรื่องที่เพิ่มเข้ามาใหม่ในครั้งนี้ โดยเพิ่มเครื่องหมาย (พ.ม.ส.) ไว้ท้ายชื่อทุกๆ เรื่อง นั้น เป็นเรื่องที่ไม่ซ้ำกับเรื่องที่มีอยู่ก่อน และมีค่าควรแก่การศึกษาจริงๆ ควรจะได้ศึกษาสอบสวนดูอย่างทั่วถึง โดยเฉพาะสำหรับผู้ที่เคยอ่านแต่ฉบับพิมพ์ครั้งก่อนๆ.

ในที่สุดนี้ ข้าพเจ้าขอขอบคุณ อัคร ธรรมวิจิตร ภิภุช ที่ได้ช่วยเป็นอย่างมาก ในการสำรวจอย่างละเอียดเพื่อให้ได้มาซึ่งเรื่องในชุดที่เพิ่มใหม่นี้ ตลอดจนการสอบทาน ตรวจปรับปรุง ควบคุมการจัดหน้า ทำปกานุกรมและหมวดกรรมท้ายเล่ม อย่างเห็นคเห็น้อยแทนข้าพเจ้าผู้ขี้เขินขี้อายในวัยชรา, และขอบคุณ จิตปณฺโณ ภิภุช ที่ได้ช่วยเหลือในการคัดลอก การเขียนบัตรทำปกานุกรม การจัดลำดับอักษร และอื่นๆ ที่เนื่องด้วยเรื่องนั้น. ขอท่านที่ได้รับประโยชน์จากหนังสือเล่มนี้ จงได้รับทราบถึงความเสียสละเรี่ยวแรงของท่านทั้งสองนี้ โดยทั่วกันด้วย.

อ.ป.

๑๑ กรกฎาคม ๒๕๒๓

(๑)

คำนำ

(เมื่อพิมพ์ครั้งที่ ๑)

พระประวัติของพระองค์ท่าน หรือพุทธประวัติจากพระพุทธรูปองค์นี้ เลือกเก็บจากบาลีพระไตรปิฎก รวบรวมเอามาเฉพาะตอนที่พระองค์ตรัสเล่าถึงประวัติของพระองค์เอง.

พระประวัติของพระองค์ท่านทุก ๆ ตอน ทั้งที่ทรงเล่าเอง และเป็นคำของพระสังฆคณาจารย์ผู้ร่ายกรองบาลีพระไตรปิฎก. ย่อมมีอยู่เป็นแห่ง ๆ ตอน ๆ ไม่ติดต่อกันไปจนตลอดเรื่อง เป็นการลำบากแก่ผู้ศึกษา. สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส เคยทรงพบเหตุแห่งความไม่สะดวกข้อนี้ ดังที่ตรัสไว้ในตอนคำปรารภ ที่หน้าหนังสือพุทธประวัติเล่ม ๑ ของพระองค์ว่า:-

“...นำเสียดายว่า เรื่องพุทธประวัตินั้น ไม่ปรากฏในบาลีที่ชั้นสูงศักดิ์จนตลอดเรื่องสักแห่งเดียว มีมาในบาลีประเภทนั้น ๆ เพียงเป็นตอนๆ เช่นเรื่องประสูติมาในมหาปทานสูตร แห่งทีฆนิกายมหาวรรค เรื่องครั้งยังทรงพระเยาว์มาในกนิยานตคฤศนสูตร เรื่องตั้งแต่ปรารภเหตุที่เสด็จออกบรรพชา จนนิมิตบัพเพศกัณฐะสำเร็จพระอรหันตผล มาในปาสาณสูตร แห่งมัชฌิมนิกายมูลปัณณาสก์ เรื่องเสด็จออกบรรพชาแล้ว บำเพ็ญทุกรกิริยาจนได้ตรัสรู้ มาในมหาสัจจสูตร แห่งมัชฌิมนิกายมูลปัณณาสก์ เรื่องตั้งแต่ตรัสรู้แล้วจนถึงอัครสาวกบรรพชา มาในมทวารคแห่งวินัย การทรงบำเพ็ญพุทธกิจนั้น ๆ มาในพระสูตรต่างๆ หลายสถาน, ตอนใกล้จะปรินิพพาน จนถึงปรินิพพานแล้ว มัลลกะศรียในกุสินาราทำการถวายพระเพลิงพระพุทธรูปแล้ว แบ่งพระสารีริกธาตุไว้บ้าง แจกไปในนครอื่นบ้าง มาในมหาปรินิพพานสูตร แห่งทีฆนิกายมทวารค. เป็นอย่างนี้ เข้าใจว่าพระคณาจารย์มุ่งจะกล่าวเทศนาบางอย่าง จึงชักเรื่องมากล่าวพอเป็นเหตุปรารภเทศนา ที่เรียกว่า “อรรถูปัตติ” อีกอย่างหนึ่ง ได้เรื่องมา

เพียงใด ก็รวมไว้เพียงนั้นเป็นคราวๆ เพราะเหตุนี้ในปกนี้เลยควรจะเรียงเรื่องไว้ในสูตรเดียวกันก็ยังเรียงกระจายกันไป...”

แต่ในหนังสือพุทธประวัติที่พระมหาสมณเจ้าพระองค์นี้ ทรงเรียบเรียงนั้น ทรงเก็บความในบาสิมาดละปนกันไป ทั้งที่ตรัสเล่าโดยพระโอษฐ์เอง และที่เป็นคำของสังคติกจารย์ บางแห่งก็รวมทั้งอรรถกถา ทั้งไม่ได้ทรงหมายเหตุไว้ให้ชัดว่า ตอนไหนเป็นคำตรัสเล่า ตอนไหนเป็นคำของผู้รจนา เพราะทรงแต่งให้เป็นหนังสือเล่มใหม่ขึ้นต่างหาก พร้อมทั้งมีอธิบายและความเห็นสันนิษฐาน. ส่วนเรื่องจากพระโอษฐ์ ที่ข้าพเจ้ารวบรวมมานี้ เลือกเก็บและแปลออกเฉพาะตอนที่พระศาสดาตรัสเล่าเรื่องของพระองค์เอง จากบาลีอย่างเดียว ไม่มีคำของพระสังคติกจารย์หรือคัมภีรจนาจารย์ปนอยู่เลย. เพื่อไม่ให้คละกัน ด้วยหวังว่าจะเป็นการสะดวกแก่ผู้ที่จะศึกษา และสันนิษฐานคัมภีรพุทธประวัติสืบไป, แม้เมื่อไปอ่านคัมภีรพุทธประวัติอื่นๆ ที่ท่านรวบรวมขึ้นใหม่ เช่น ปฐมสมโพธิเป็นต้นก็ดี ตลอดจนพุทธประวัติต่างประเทศก็ดี จะเข้าใจได้ง่ายว่า อะไรเป็นแก่น และอะไรเป็นเกร็ดของเรื่อง.

เพราะฉะนั้น เรื่องพุทธประวัติจากพระโอษฐ์ ก็หมายความว่าเรื่องที่ทรงเล่าเอง มีน้ำหนักยิ่งกว่าบาสิมมดทั่วไป เพื่อให้ได้หลักแห่งพุทธประวัติแท้ๆ สำหรับศึกษาในขั้นแรกเสียก่อน. ในลำดับต่อไปจึงจะได้ศึกษาส่วนที่เป็นคำของพระสังคติกจารย์ ตลอดจนมาจนถึงอรรถกถา และเรื่องเล่ากันปริมปราอันเกี่ยวด้วยพุทธประวัติทุกอย่าง. เมื่อเป็นเช่นนั้น เราจะรู้เรื่องพุทธประวัติได้อย่างทั่วถึง เป็นหลักฐานมั่นคง, และรู้ว่าไหนเป็นแก่น ไหนเป็นกระพไไหนเป็นเปลือกเพียงไรด้วย, ซึ่งถ้ามีโอกาสก็ควรจะได้ศึกษากันให้ครบทุกชนิด

(๑๐)

พุทธประวัติจากพระโอษฐ์ - คำนำ

จากที่เป็นหลักฐานที่สุด ไปหาที่มีหลักฐานเบาบาง. ในบัดนี้ ขอเชิญท่านผู้อ่าน
ศึกษาแก่นแท้ของพุทธประวัติ คือบาลีจากพระพุทโธษฐ์นี้เป็นขั้นแรก.

ขออุทิศกุศลเกิดแต่การเผยแพร่ธรรมอันนี้ เป็นปฏิบัติบูชาแด่พระผู้มี
พระภาคเจ้าในโอกาสขัตติสมัยตรงกับวันประสูติ - ตรัสรู้ - นิพพานนี้ด้วย.

อ.ป. เปริยญ และ น.ธ. เอก

ไชยา ๑ พฤษภาคม ๒๕๓๗

คำนำ

(เมื่อพิมพ์ครั้งที่ ๒)

ข้าพเจ้าเห็นว่าเป็นการสมควรอย่างยิ่ง ที่จะกล่าวไว้เสียในคราวนี้ถึงมูลเหตุที่จะเกิดมีหนังสือเล่มนี้ขึ้น. ในชั้นแรกที่สุด เนื่องจากข้าพเจ้ามีความสนใจในการค้นหาร่องรอยแห่งการศึกษาค้นคว้า การปฏิบัติ และการเป็นอยู่ประจำวัน ตลอดจนถึงวิธีการอบรมสั่งสอน และการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าต่างๆ ของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า โดยประสงค์จะนำเอาหลักเกณฑ์เหล่านั้นมาใช้ในการที่จะทำความเข้าใจในพระองค์ และ ทำตามรอยพระยุคลบาท หรือที่เรียกว่าตามความหมายอันกว้างขวางอย่างหนึ่งว่า การตามรอยพระอรหันต์, ข้าพเจ้าจึงพยายามเลือกเก็บเรื่องราวต่างๆ ที่จะเป็นประโยชน์แก่ความมุ่งหมายอันนี้เสมอมาจากที่ทุกแห่ง. ครั้นได้มีการพยายามลงเก็บเรื่องราวจากพระไตรปิฎกโดยตรง ก็ได้พบเรื่องราวอันมีค่ามาก ในทางที่จะแสดงแนวการปฏิบัติ และยังแถมอยู่ในพระพุทธรูปโดยตรงด้วย, ข้าพเจ้าจึงได้ตั้งใจใหม่ คือในชั้นนี้จะเลือกเก็บเอาเฉพาะที่เป็นพระพุทธรูปสลั่วนั้นๆ ก่อนพวกหนึ่ง เว้นคำพระสังคิติกถาจารย์เสีย, ในที่สุดก็ได้เรื่องราวต่าง ๆ ที่อยู่ในรูปตรัสเองพอแก่ความต้องการจริง ๆ.

สำหรับผู้ที่ยูนอกวัด ไม่คุ้นกับพระไตรปิฎกนั้น ควรจะทราบเสียก่อนว่าพระไตรปิฎกนั้น พระสังคิติกถาจารย์ผู้ร้อยกรอง ท่านเรียงเป็นคำของท่านเองเล่าเรื่องราวต่าง ๆ อันเกี่ยวกับพระผู้มีพระภาคเจ้า ว่าเมื่อประทับอยู่ที่นั่น ได้มีเหตุการณ์เกิดขึ้นอย่างนั้นๆ และได้ตรัสถ้อยคำอย่างนั้นๆ เป็นเรื่องๆ ไปเป็นส่วนใหญ่. ที่กล่าวถึงพระสาวกหรือคนสำคัญบางคนโดยเฉพาะนั้น มีเป็นส่วนน้อย, และนอกจากนั้นก็ยังมีข้อความพวกที่เป็นคำอธิบายศัพท์หลักซึ่งต่างๆ คือพวกคัมภีร์นิเทศ. ในบรรดาสูตรต่าง ๆ ที่พระสังคิติกถาจารย์เล่าเรื่องพระผู้มี

(๑๒)

พุทธประวัติจากพระโอษฐ์ - คำนำ

พระภาคเจ้าโดยตรงนั้น ก็มีน้อยสูตรที่ได้เล่าถึงเรื่องที่พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสเล่าถึงพระประวัติ หรือการกระทำของพระองค์เอง โดยพระองค์เอง, และยังแถมเป็นการมี ที่กระจัดกระจายอยู่ทั่วไป แห้งเล็กละน้อย ที่นั่นบ้าง ที่นี้บ้าง เลยกลายเป็นของที่ยังเร้นลับ. ฉะนั้น เมื่อใครอยากทราบ ว่า ถ้อยคำเฉพาะที่พระองค์ได้ตรัสเล่าถึงเรื่องราวของพระองค์เอง มีอยู่อย่างไรและเท่าไรแล้ว ผู้นี้จะต้องทำการสำรวจพระไตรปิฎกผ่านไปทีละหน้าทุก ๆ หน้า ด้วยความระมัดระวัง และเลือกเก็บเอาออกมารวบรวมไว้ จนกว่าการสำรวจจะทั่วตลอดพระไตรปิฎก แล้วจึงเอาเรื่องทั้งหมดนั้นมาพิจารณา ดูว่าเรื่องอะไรเกิดก่อนเกิดหลัง หรือคาบเกี่ยวกันอย่างไร อีกต่อหนึ่ง จึงจะได้เรื่องราวเหล่านั้นตามความประสงค์. ความยากลำบากอยู่ตรงที่เรื่องราวเหล่านี้ มิได้รวมอยู่ที่ตอนใดตอนหนึ่งของพระไตรปิฎกด้วยกันทั้งหมด แต่ไปมีแทรกอยู่ที่นั่นบ้างที่นี้บ้าง และบางแห่งก็มีนิดหน่อยและเร้นลับ ต้องตั้งอกตั้งใจเลือกเก็บกันจริงๆ; เรื่องจึงต้องใช้เวลาแรมปี ในการเลือกเก็บมาร้อยกรองให้ติดต่อกัน.

ในชั้นแรกทีเดียว ข้าพเจ้ามิได้มีความตั้งใจจะรวบรวมพระประวัติตรัสเองเหล่านี้ เพราะไม่ได้นึกคิดว่าจะมีอยู่ โดยคิดเสียว่า พระประวัติต่างๆ นั้น มีเท่าที่มีผู้นำมาร้อยกรองและศึกษากันอยู่แล้วเท่านั้น, และอีกอย่างหนึ่ง ในขณะนั้น ข้าพเจ้ามุ่งหมายแต่จะค้นหาวรรณของการปฏิบัติธรรมที่ยังเร้นลับ เป็นปัญหาอยู่ อย่างเดียว, การค้นเรื่องจากพระไตรปิฎก จึงมุ่งเลือกเก็บเฉพาะเรื่องที่แสดงร่องรอยของการปฏิบัติธรรมเรื่อยมา. เรื่องได้เป็นไปเอง ในการที่ได้พบเรื่องการปฏิบัติธรรมที่ประสงค์จะพบ จากบางตอนของคำตรัสเล่าถึงการปฏิบัติของพระองค์เองในระยะต่างๆ ทั้งในระยะที่ทรงทำความเพียรเพื่อตรัสรู้ และตรัสรู้แล้วทำการสั่งสอนคนนานาชนิด. เรื่องที่ตรัสเล่าถึงพระองค์เอง ในขณะที่ยังทรงทำความเพียร เพื่อตรัสรู้ นั้น เฝื่อนมีมากมายเกินกว่าที่ข้าพเจ้าเคยนึกฝัน

และได้เกิดเป็นเรื่องที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งแก่บุคคลที่ประสงค์ จะ “ตามรอยพระ-
 บุคคลบาท” หรือตามรอยพระอรหันต์; และได้ทำให้เกิดความอึ้งใจแก่ข้าพเจ้า
 เป็นล้นพ้น จนหายเหนื่อย. และข้าพเจ้ากล้ายืนยันเฉพาะในส่วนนี้ว่า ยังไม่เคย
 มีใครที่ได้แต่งหนังสือพุทธประวัติเล่มใด ได้นำเอาเรื่องราวตอนที่เป็นการค้นคว้า
 ทดลองก่อนตรัสรู้ของพระผู้มีพระภาคเจ้า มาแสดงไว้อย่างครบถ้วน เหมือนอย่าง
 ที่ข้าพเจ้านำมาแสดงไว้ในหนังสือเล่มนี้เลย. ทั้งนี้ได้แก่ข้อความตั้งแต่หน้า ๔๙
 ถึงหน้า ๑๐๔ แห่งหนังสือเล่มนี้, และเป็นข้อความที่ตรัสเองล้วน โดยไม่มีคำของ
 พระสังคีติการจารย์และอรรถกถาเข้าร่วมอยู่ด้วย เหมือนหนังสือพุทธประวัติทั้งหลาย
 ที่มีอยู่แต่ก่อน ๆ. โดยเฉพาะเรื่องราวภายใต้หัวข้อว่า “การทรงกำหนดสมาธินิมิต
 ก่อนตรัสรู้”, “การทรงพยายามในญาณทัศนะเป็นขั้น ๆ ก่อนตรัสรู้”, “การ
 ทรงทำลายความขลาดก่อนตรัสรู้” ฯลฯ เหล่านี้ ปรากฏว่า เป็นที่สับสนและ
 อนุโมทนาแก่เพื่อนนักปฏิบัติธรรมด้วยกันเป็นอย่างสูง ถึงกับใช้เป็นคู่มือ. ถึงแม้
 เรื่องราวที่กล่าวถึงเหตุการณ์หลังจากการตรัสรู้แล้ว เช่นการทรมานเจ้าลัทธิต่าง ๆ
 ในการสั่งสอน หรืออุบายวิธีแห่งการสั่งสอน ก็ล้วนแต่เป็นเรื่องแสดงรอยแห่งการ
 ปฏิบัติธรรมอยู่นั่นน้อยอย่างเดียวกัน. และยังมีเรื่องประเภทที่แสดงให้เราได้ทราบถึง
 “ชีวิตประจำวัน” ของพระองค์ จนถึงกับทำให้เรารู้สึกว่าเราได้อยู่ใกล้ชิดพระองค์
 ชนิดที่ได้เห็นการเคลื่อนไหวเป็นประจำวันของพระองค์ด้วย.

การที่หนังสือเล่มนี้ เต็มไปด้วยข้อธรรมะ มากกว่าเรื่องราวที่เป็น
 ประวัตินั้น ก็เป็นเพราะมูลเหตุที่มีการค้นเพื่อหาเรื่องราวแห่งการปฏิบัติธรรมใน
 พระชีวประวัติดังกล่าวแล้ว นั่นเอง; แลอีกประการหนึ่ง ซึ่งข้าพเจ้าพึงจะ
 ตัดสินใจลงไปภายหลังเมื่อได้พบความจริงอันนี้แล้ว ก็คือ การตั้งใจว่าจะให้

หนังสือเล่มนี้เป็น “พุทธประวัติแห่งการปฏิบัติธรรม” หรือ “พุทธประวัติที่มุ่งแสดงไปในทางธรรม” นั่นเอง.

การรื้อกรองหนังสือพุทธประวัตินั้น เมื่อสังเกตดูเป็นอย่างดีแล้ว ปรากฏว่า มีทางที่จะรื้อกรองหนังสือพุทธประวัติได้ถึง ๓ แนวด้วยกัน เป็นอย่างน้อย แนวที่หนึ่ง เป็นหนังสือมุ่งโดยตรงในการที่จะชักชวนคนให้เลื่อมใส และโดยเฉพาะคือคนส่วนใหญ่ที่มีไข่นักศึกษา ได้แก่คนชาวบ้านทั่วไป ซึ่งต้องหนักไปในทางปฏิบัติ เช่นหนังสือปฐมสมโพธิ และ ลลิตวิศตรเป็นตัวอย่าง จัดเป็นหนังสือพวกสรรเสริญพระคุณหรือ Gospel ไปพวกหนึ่ง ซึ่งนับว่าเป็นผลดีเลิศไปทางหนึ่ง คือยึดเหนี่ยวน้ำใจคนให้ติดแน่นในศาสนาของตนได้นั่นเอง แต่เนื่องจากมุ่งหนักไปในทางปฏิบัติเกินไปนั่นเอง ทำให้เกิดความเบื่อหน่ายขึ้นแก่พวกนักศึกษาหรือนักปฏิบัติธรรมโดยตรง. การมีหนังสือพุทธประวัติแต่ประเภทนี้ ประเภทเดียวจึงไม่เป็นการเพียงพอ ทำให้ต้องมีประเภทอื่นด้วย. แนวที่สอง มุ่งแสดงไปในทางตำนานหรือประวัติศาสตร์ ซึ่งมุ่งแสดงแต่เรื่องราวที่ให้คนทั้งหลายเห็นว่าเป็นความจริง และมีหลักฐานตามกฎเกณฑ์แห่งวิชาประวัติศาสตร์หรือวิทยาศาสตร์ อันเป็นที่สนใจของนักศึกษาแห่งสมัยปัจจุบัน ซึ่งมีหนังสือพุทธประวัติ ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส หรือหนังสือ Life of Buddha ของ ดร. E.J. Thomas เป็นตัวอย่าง. แต่อย่างไรก็ตาม ทั้งสองแนวนี้นี้ ยังไม่เป็นที่สนใจของคนอีกพวกหนึ่งคือพวกนักปฏิบัติธรรม ที่ใคร่จะทราบว่ พระองค์ทรงมีชีวิตแห่งการปฏิบัติธรรมเป็นมาตั้งแต่ออกผนวช จนถึงตรัสรู้ ประกาศพระศาสนา และกระทั่งถึงวาระสุดท้าย คือการปรินิพพาน เป็นอย่างไร โดยไม่มีความสนใจในเรื่องอันเกี่ยวกับปฏิบัติ หรือข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์. เหตุนี้จึงเป็นความจำเป็นตามธรรมชาติ ที่จะต้องมีหนังสือพุทธประวัติแนวนี้อีก

สองแนวต่อไปอีก อันได้แก่ แนวที่สาม. แนวที่สาม มุ่งแสดงแต่ในทาง
 ธรรมล้วน ๆ คือแสดงข้อธรรมะให้ปรากฏชัดอยู่ทุก ๆ อากัปภิกิริยาของพระองค์
 เพื่อเป็นหลักการแก่ผู้หวังจะดำเนินตาม. เราจะเห็นได้ชัดเจนทีเดียวว่า หนังสือ
 พวกที่มุ่งแสดงทางปาฏิหาริย์, ก็แสดงหรือเลือกแสดงให้ละเอียดแต่ตอนที่เจาะจง
 ได้ด้วยปาฏิหาริย์ แสดงคร่าว ๆ หรือกระโดดข้ามไป ในตอนที่ควรจะแสดงเป็นธรรม-
 บรรยาย, และไม่แสดงส่วนที่เป็นแง่คิดทางตำนานหรือประวัติศาสตร์เลย. และ
 หนังสือพวกที่แสดงทางตำนานหรือประวัติศาสตร์นั้นเล่า ก็วินิจฉัยแต่ในแง่ที่จะเป็น
 ไปได้ทางตำนานหรือประวัติศาสตร์ ไม่แสดงทางปาฏิหาริย์หรือทางธรรมบรรยายเลย.
 อันนี้เป็นการชี้ชัดถึงความต่างออกไปของหนังสือพุทธประวัติ ประเภทที่มุ่งแสดงใน
 ทางธรรม หรือชี้ร่องรอยแห่งการปฏิบัติธรรมโดยตรง ซึ่งข้าพเจ้าปรารถนาอย่างยิ่ง
 ในระยะที่ทำการค้นคว้า และได้ตัดสินใจทำทันทีในเมื่อได้พบว่ามีอยู่มากพอที่จะทำขึ้น
 เป็นหนังสือพุทธประวัติสักเล่มหนึ่ง และได้ปรากฏขึ้นจริงๆ ดังที่ท่านเห็นอยู่ในบัดนี้.
 ข้าพเจ้ายังไม่อาจยืนยันว่า หนังสือเล่มนี้เป็นหนังสือที่ควรจะถือได้ว่าเป็นพุทธประวัติ
 ที่มุ่งแสดงในทางธรรมโดยสมบูรณ์ เพราะเหตุว่าข้าพเจ้าทำได้เพียงในวงจำกัด คือ
 เท่าที่มีอยู่ในรูปแห่งคำตรัสเล่า และ เท่าที่จะเลือกเก็บเอามาจากพระไตรปิฎก
 โดยเฉพาะเท่านั้น เพราะหลักการในการทำหนังสือเล่มนี้มีความจำกัดไว้เพียงเท่านี้.
 ถ้าจะให้สมบูรณ์ ก็ต้องไม่จำกัดว่าเท่าที่ตรัสไว้จากพระโอษฐ์ แต่ต้องรวบรวมเอา
 ขึ้นที่เป็นคำสังคิติกายารยทั่วไป และอรรถกถา และฎีกาทั่วไปเข้ามาด้วย ซึ่งจะมี
 เรื่องราวมากกว่าหนังสือเล่มที่ท่านกำลังถืออยู่นี้หลายเท่าตัว, แต่อย่างไรก็ตาม
 ข้าพเจ้าพอจะยืนยันได้ว่า ส่วนที่เป็นคำตรัสเล่าไว้ด้วยพระองค์เองนั้น ข้าพเจ้า
 ได้พยายามรวบรวมมาจนหมดสิ้น, และพอใจที่จะยืนยันว่า ด้วยความมุ่งหมาย
 ที่จะให้เป็นหนังสือที่มุ่งแสดงไปในทางธรรม ดังที่กล่าวแล้ว.

แม้ว่าในหนังสือเล่มนี้ มีเรื่องราวบางตอนที่เกินไปในทำนองปาฏิหาริย์ ติดเจืออยู่บ้าง เช่นตอนอันว่าด้วยการอยู่ในชั้นดุสิต การจุติลงสู่ครรภ์ และการประสูติเป็นต้นนั้น ท่านย่อมเห็นได้โดยง่ายแล้วว่าเป็นจำนวนเพียง ๗-๘ หน้า ในหนังสือ ๓๕๗ หน้า และยิ่งกว่านั้น ท่านยังจะเห็นได้สืบบ่อยกว่า ข้อความที่เป็นปาฏิหาริย์ตอนนี้ ถ้าใครพิจารณาถี่พิเคราะห์แล้ว จะเห็นว่า เป็นสิ่งที่เราไม่จำเป็นต้องถือเอาตามตัวหนังสือเหล่านั้น เพราะเป็นสิ่งที่อาจอธิบายให้เห็นเป็นธรรมชาติฐานได้โดยง่าย; เช่นการที่พอประสูติออกมา ก็ดำเนินได้ ๗ ก้าว ไปทางทิศเหนือ แปลงคำยืนยันว่าเป็นผู้ชนะโลกทั้งปวง และไม่มีการเกิดอีก; นี่เราเห็นได้ว่า ผู้กล่าวมุ่งจะกล่าวถึงการที่พระองค์เกิดขึ้นเป็นพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นการเกิดทางใจต่างหาก หาใช่การเกิดทางเนื้อหนังไม่, จำนวนก้าว ๗ ก้าวนั้น พระอรหันตศาสดาจารย์ให้คำอธิบายว่าเป็นการแสดงถึงข้อปฏิบัติ ๗ ขั้นที่ท่านคนให้ตรัสรู้ (เช่นโพชฌงค์ ๗) ก็มี, หรือนักวินิจจัยบางท่าน ว่าหมายถึงชนบทใหญ่ ๗ ชนบท ที่พระองค์ทรงจาริกไปทำการประกาศคำสั่งสอนของพระองค์ ก็มี, ที่ว่าเดินไปทางทิศเหนือ ย่อมหมายถึงการกลัมน้ำเข้าไปประกาศตามกลุ่มศาสนาต่างๆ ที่มีคนนับถืออยู่ก่อนแล้วในสมัยนั้น, ที่ว่าเป็นผู้ชนะโลกทั้งหมด นี่เป็นการยืนยันถึงข้อที่คำสอนนี้ เป็นคำสอนสุดท้ายของโลก ที่ใครๆ ไม่อาจขัดค้านคำสอนอันใด มาสอนโลกให้สูงยิ่งขึ้นกว่านี้ได้อีกต่อไป, และที่ว่าพระองค์ไม่มีการเกิดอีก นั้น ย่อมหมายถึงข้อที่พระองค์ได้ทรงพบความจริงที่ว่า ที่แท้ไม่มีคนเกิดคนตาย เพราะไม่มีคน, มีแต่สังขารที่เกิดดับอยู่ตามธรรมดาเท่านั้น. (สำหรับผู้ที่สนใจและวินิจจัยเรื่องปาฏิหาริย์ต่างๆ ท่านองนี้ ข้าพเจ้าขอแนะนำให้ท่านหนังสือพุทธประวัติเล่มหนึ่ง ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. สำหรับข้าพเจ้าเองเห็นว่า ปาฏิหาริย์นั้น เป็นสิ่งที่ไม่จำเป็นจะต้องวินิจจัย เพราะท่านผู้ร้อยกรองท่านมุ่งหมายจะจูงใจคนด้วยอุบายวิธี เช่นนั้น ท่านจึงได้คัดแปลง หรือร้อยกรองขึ้นเช่นนั้น ผู้ที่ต้องการจะปฏิบัติธรรม

ไม่ต้องเอาใจใส่ก็ได้ โดยข้ามไปเอาใจใส่ในเรื่องการปฏิบัติธรรมเสียทีเดียว. เรื่องปฎิหาริย์
ต่าง ๆ ก็เพื่อจูงคนเข้ามาหาการปฏิบัติธรรมนี้เอง ก็เมื่อเราเข้าถึงตัวการปฏิบัติธรรมเสีย
ทีเดียวแล้ว จะมีปัญหาอะไรด้วยเรื่องอันเกี่ยวกับปฎิหาริย์. ขึ้นไปวินิจฉัย ก็มีแต่จะเสีย
เวลาจนหมดอายุ แล้วมีหนายังจะมีทางวินิจฉัยผิดมากกว่าถูก เพราะเป็นเรื่องที่ท่านมีความ
มุ่งหมายอีกอย่างหนึ่งดังกล่าแล้ว. ฉะนั้น หนังสือพุทธประวัติเล่มใด มุ่งแสดงไปในทาง
ปฎิหาริย์ ก็ขอให้ได้ทำหน้าที่ของหนังสือเล่มนั้น ให้อย่าง ชัดไปก็แล้วกัน).

แต่ยังมีข้อพิเศชอยู่ข้อหนึ่ง สำหรับข้อความที่เป็นทำนองปฎิหาริย์
๗-๘ หน้า ที่พลัดเข้ามาอยู่ในหนังสือเล่มที่ข้าพเจ้ารวบรวมขึ้นนี้ ซึ่งท่านผู้อ่านควรจะ
สังเกตไว้ด้วย. ความแปลกอยู่ที่ว่า ข้อความอันว่าด้วยเรื่องการอยู่ในสวรรค์
การจุติ และการประสูติ อย่างมีปฎิหาริย์นี้ มีรวมอยู่ในบาลีจรรย์อภุตรัมมสูตร
มัชฌิมนิกาย, แต่เป็นถ้อยคำของพระอานนท์กล่าว ท่านกล่าวว่าได้ฟังข้อความเช่นนั้น
มาจากพระพุทธโอรุเอง แล้วนำมาเล่าอีกต่อหนึ่ง, ไม่เหมือนกับเรื่องราว
ตอนอื่น ๆ จากนี้ ซึ่งเป็นถ้อยคำที่พระสังคิตกัจจาย์ทั้งหลาย ระบุลงไปว่า พระผู้มี
พระภาคเจ้าได้ตรัสเล่าเองโดยตรง. ทำไมพระสังคิตกัจจาย์ทั้งหลายจึงร้อยกรอง
ให้เรื่องที่มีปฎิหาริย์รุนแรงเช่นนั้น อยู่ในถ้อยคำของพระอานนท์เสียชั้นหนึ่งก่อน
(ซึ่งตามธรรมดาเราก็ทราบกันอยู่แล้วว่าในจำนวนพระสังคิตกัจจาย์ทั้งหลายนั้น ก็มี
พระอานนท์รวมอยู่ด้วยองค์หนึ่ง) แทนที่จะกล่าวให้เป็นคำที่พระองค์ตรัสโดยตรง
เหมือนสูตรอื่น ๆ, หรือยิ่งขึ้นไปกว่านั้น เมื่อท่านลองอ่านบาลีจรรย์อภุตรัมมสูตร
ตอนนั้นดู ท่านจะสงสัยต่อไปว่า ทำไมเรื่องจึงต้องถูกจัดให้เป็นว่าให้พระอานนท์
มากทราบทูลเรื่องที่ท่านได้ฟังมาจากพระองค์ต่อหน้าภิกษุทั้งหลาย และต่อพระพักตร์
พระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยพร้อมกันอีกครั้งหนึ่ง. ปัญหาข้อนี้ ได้เกิดแก่ข้าพเจ้าแล้ว

โนเมื่อได้พบเรื่องราวตอนนั้น และจะนำมารวมไว้ในหนังสือเล่มนี้. เมื่อข้าพเจ้ายังคิดไม่ตก และเห็นว่าเป็นเรื่องไม่มากมาย ก็ตัดสินใจในการที่จะรวบรวมเอามา แต่ก็ได้บันทึกไว้ให้ท่านผู้อ่านได้ตั้งข้อสังเกตไว้เป็นพิเศษ เฉพาะตอนนั้นแล้ว ดังปรากฏอยู่ที่เชิงอรรถแห่งเรื่องนั่นเอง. และให้สังเกตไว้ด้วยว่า เรื่องตอนนั้นจัดเป็นเรื่องราวจากพระโอษฐ์โดยอ้อม ดังที่ถ้อยคำในตัวเรื่องตอนนั้น ก็บ่งให้เห็นชัดอยู่แล้ว. รวมความว่าในหนังสือเล่มนี้ซึ่งมี ๓๕๗ หน้า^๑ มีเรื่องจากพระพุทธรูปโดยอ้อมเสีย ๗ หน้าเศษ.

ทีนี้ ก็มาถึงเรื่องบางเรื่อง ที่ควรผนวกเข้าไว้ในพุทธประวัติจากพระโอษฐ์ คือเรื่องต่างๆ ที่คนภายนอกศาสนาเป็นผู้กล่าว. ข้าพเจ้าถือว่าเรื่องที่คนนอกหรือคนที่ปฏิบัติมาก่อน ก่อว่านั้น เป็นเรื่องที่มีความจริงอันจะพึงเชื่อถือได้ ไม่น้อยไปกว่าที่พระองค์ตรัสเอง. ข้อนี้โดยเหตุที่ว่า คนภายนอกที่เป็นปฏิบัติมาก่อน ย่อมลำเอียงเพื่อละโอกาสแต่ในทางที่จะสรรเสริญ ย่อมไม่ลำเอียงในทางที่จะตำหนิ. เมื่อมีความจำเป็นที่จะต้องกล่าวออกมา ย่อมไม่ลำเอียงไปในทางที่จะยกยอให้เลิกลอย มีแต่จะเพ่งตำหนิ เมื่อหาข้อตำหนิไม่ได้ ก็ได้แต่กล่าวตามตรง. เราพอที่จะถือเป็นหลักได้ว่า เสียงสรรเสริญลับหลังของศตวรรษนี้ มีความจริงอย่างน้อย ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์. ด้วยเหตุนี้ข้าพเจ้าจึงถือว่าเสียงจากคนนอกที่กล่าวถึงพระองค์นั้น มีน้ำหนักพอที่จะเชื่อถือได้เท่ากับที่พระองค์ตรัสเอง จึงได้นำรวมเข้ามาไว้ในหนังสือเล่มนี้. แต่เพราะมิใช่เป็นเรื่องออกจากพระโอษฐ์ จึงจัดไว้ในฐานะเป็นเรื่องผนวกของพุทธประวัติจากพระโอษฐ์ดังที่กล่าวแล้ว. ทั้งหมดมีอยู่ ๒๗ หน้าด้วยกัน. เฉพาะตอนนั้น มีเรื่องที่แสดงถึงพุทธจริยาบถต่างๆ อย่างน่าสนใจที่สุด และบางเรื่องจะหาไม่ได้จากที่อื่น, จึงขอให้นักศึกษาทำการศึกษาศึกษาด้วยความสนใจเป็นพิเศษ.

๑. ในการพิมพ์ครั้งที่สาม หนังสือเพิ่มขึ้นเป็น ๓๕๖ หน้า.

รวมความว่า หนังสือเล่มนี้ เกิดขึ้นเพราะมุ่งหมายจะรวบรวม
หลักแห่งการปฏิบัติ อันจะพึงหาได้จากตัวอย่างที่แสดงอยู่ที่พระวรกาย
ของพระพุทธองค์, และถือเอาเฉพาะที่เป็นพระพุทธานุสสรณ์เล่าถึง
พระองค์เอง เท่าที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก, มีเรื่องปาฏิหาริย์แทรกอยู่เพียง
๗ ส่วน ในเรื่องราว ๓๕๗ ส่วน, มีเรื่องราวที่เป็นคำกล่าวของคนนอก ซึ่งมีน้ำหนัก
ควรเชื่อถือได้ไม่น้อยไปกว่าที่พระองค์ตรัสเองรวมอยู่ด้วย ๒๗ ส่วน ใน ๓๕๗ ส่วนนั้น.

หนังสือเรื่องนี้ พิมพ์ครั้งแรก เมื่อ พ. ศ. ๒๔๗๔ มีเรื่องรวมทั้งหมด
๑๕๑ เรื่อง, ในการพิมพ์ครั้งนี้ ได้เพิ่มใหม่อีก ๘๕ เรื่อง รวมทั้งหมดเป็น
๒๓๖ เรื่อง, เรื่องที่นำมาเพิ่มเติมเข้าใหม่ในการพิมพ์ครั้งนี้ เป็นเรื่องที่
เพิ่งค้นพบหลังจากการพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ. ศ. ๒๔๗๔ บ้าง, เป็นเรื่องปลีกย่อย
ซึ่งในการพิมพ์ครั้งแรกเห็นว่ายังไม่จำเป็นจะต้องนำมาใส่ไว้ แต่ในครั้งนี้นำมาใส่ไว้
ทั้งหมด เพื่อความสมบูรณ์ของเรื่องบ้าง, รวมทั้งเรื่องซึ่งเป็นพุทธประวัติ
จากพระโอษฐ์โดยอ้อม คือบาลีจรรยอภุตรัมมสูตรที่กล่าวข้างต้นนั้นด้วย. เรื่องใด
เพิ่มเข้าใหม่ในการพิมพ์คราวนี้ ได้ทำเครื่องหมาย (พ.ม.) ไว้ที่สารบัญ
ท้ายชื่อเรื่องนั้น ๆ แล้ว.

ในการพิมพ์ครั้งนี้ ได้ทำปทานุกรมท้ายเรื่องอย่างละเอียดทั่วถึงยิ่งกว่า
ครั้งก่อน จึงมีทั้งหมดด้วยกันถึง ๑,๘๘๘ คำ มีลักษณะแยกเป็นพวก ๆ ในตัว คือ
คำที่เป็นชื่อของบุคคลและสถานที่ นั้นพวกหนึ่ง. คำที่เป็นชื่อของเหตุการณ์ตอนที่
สำคัญ ๆ ในพระชนมชีพ พวกหนึ่ง, ศัพท์ธรรมะตามปกติพวกหนึ่ง, ศัพท์
ธรรมะพิเศษ โดยเฉพาะคือคำบัญญัติของการปฏิบัติธรรมทางจิต ส่วนมาก
เกี่ยวกับสมาธิ และวิปัสสนา อีกพวกหนึ่ง ซึ่งเป็นที่สนใจของนักปฏิบัติธรรมทั้งหลาย.

จากข้อสังเกตที่ได้มาจากการพิมพ์ครั้งที่หนึ่งนั่นเอง ทำให้ข้าพเจ้าได้ทราบความสำคัญของลำดับคำ หรือปทานุกรมท้ายเล่ม ว่ามีอยู่มากน้อยเพียงไร ในการพิมพ์ครั้งนี้ จึงได้จัดให้ช่วยกันทำอย่างละเอียด เท่าที่จะทำได้ ซึ่งหวังว่านักศึกษา จะได้พยายามใช้ปทานุกรมท้ายเล่มนี้เป็นประโยชน์มาก เท่ากับความยากลำบากของผู้ทำ. ในการพิมพ์ครั้งแรก มีเพียง ๖๕๓ คำเท่านั้น.

สำหรับหมวดธรรม ที่เป็นพวก ๆ ได้เพิ่มขึ้นจากที่เคยมีในการพิมพ์ครั้งแรกเพียง ๖๙ หมวด เป็น ๑๕๗ หมวด, ทั้งนี้เนื่องจากการเพิ่มเนื้อเรื่องมากขึ้น และสำรวจเก็บเอามาอย่างทั่วถึงยิ่งกว่าในการพิมพ์คราวแรกด้วย.

สารบัญเรื่อง ได้จัดตามลำดับภาค และเรื่องในภาค ที่จัดเปลี่ยนแปลง และเพิ่มเติมเข้ามาใหม่ เพื่อความสมบูรณ์ และสะดวกแก่การศึกษา. ในการพิมพ์คราวนี้ ได้เพิ่มภาคนำขึ้นอีกภาคหนึ่ง เป็นภาคพิเศษ, และในตัวเรื่อง ก็ได้เพิ่มภาคขึ้นอีกภาคหนึ่ง จากที่เคยมีเพียง ๕ ภาค เป็นมีขึ้น ๖ ภาค, โดยที่จัดเรื่องอันเกี่ยวกับการปรินิพพานแยกออกไปเป็นอีกภาคหนึ่ง เพราะรวบรวมเรื่องมาได้มากขึ้น. และในภาคต่าง ๆ ก็ได้โยกย้ายเรื่องบางเรื่อง ให้ไปอยู่ในภาคซึ่งควรจะรวมอยู่, และเรื่องผนวกอันว่าด้วยเรื่องตามเสียงคนภายนอกนั้น ก็ได้ยกเอามาไว้ก่อนหน้าภาคอันว่าด้วยการปรินิพพาน. ผู้ศึกษาจะต้องทำความเข้าใจเสียใหม่กับความสับสน.

ในการจัดทำต้นฉบับพุทธประวัติจากพระโอษฐ์ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติมนี้ ข้าพเจ้ารู้สึกว่าเป็นการสมควรที่จะต้องกล่าวถึงความเหน็ดเหนื่อย ของเพื่อน สหธรรมิก ๒-๓ รูปที่อาศัยอยู่ด้วยกัน ในการช่วยคัดลอกต้นฉบับ, การทำปทานุกรมท้ายเล่ม, การจัดลำดับหมวดธรรมและอื่น ๆ ไว้ในที่นี้ด้วย. ขอให้กำลังศรัทธาปสาทะ และความเสียสละเหน็ดเหนื่อยร่วมแรงกันในคราวนี้ จงเป็น

อุปนิสัยแห่งความเป็น “สหายธรรมทาน” อันยังขึ้นไปในอนาคตกาลนานไกล และเป็นอุปนิสัยแห่งความเสียสละเพื่องานเผยแผ่พระศาสนา ยิ่งขึ้นไปในอนาคตอันใกล้ด้วย.

ในที่สุดนี้ ข้าพเจ้าขออุทิศส่วนกุศลอันเกิดแต่ความตรากตรำในงานชั้นนี้เป็นถามพินิจบูชาพระคุณแห่งสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ดังที่เคยตั้งเป็นปณิธานไว้แล้วแต่หนหลัง ทุกประการ.

อ.ป. เปரியัญ และ น.ร. เอก

ไชยา ๑ ธันวาคม ๒๕๕๕

คำนำ

(เมื่อพิมพ์ครั้งที่ ๓)

ในการพิมพ์ครั้งที่ ๓ นี้ ไม่มีอะไรที่จะต้องบอกกล่าวเป็นพิเศษ นอกจากการเพิ่มเรื่องเข้าใหม่อีก ๑๒ เรื่อง เท่าที่เพิ่งค้นพบในระยะสุดท้าย. ด้วยเหตุนี้ ปทานุกรมและหมวดธรรมท้ายเล่ม จึงเพิ่มขึ้นตามส่วน ตามหน้า หนังสือที่เพิ่มขึ้นจาก ๓๕๗ หน้า เป็น ๓๙๖ หน้า โดยไม่นับรวมปทานุกรม และอื่น ๆ.

ข้าพเจ้ามีความพอใจที่จะกล่าวว่า พุทธประวัติจากพระโอษฐ์ เท่าที่จะเลือกเก็บขึ้นมาได้ จากพระไตรปิฎกฝ่ายเถรวาทเรานั้น มีความสมบูรณ์เพียงเท่านั้น, เป็นอันยุติการทำหนังสือพุทธประวัติจากพระโอษฐ์ ซึ่งทำมาเรื่อยๆ เท่าที่เวลารว่างจะอำนวยให้ เป็นเวลานานถึง ๒๒ ปี กันเสียที.

คำปรารภความสำคัญอย่างอื่น ๆ ปรากฏชัดเจนอยู่แล้วในคำนำแห่งการพิมพ์ครั้งที่หนึ่ง และครั้งที่สอง, ขอให้นำมาใช้ในโอกาสนี้ด้วยโดยครบถ้วน. ข้าพเจ้าขอโอกาสปิดฉากแห่งการทำหนังสือพุทธประวัติจากพระโอษฐ์ลง ด้วยการขอรับรองต่อผู้ศึกษาทั้งหลาย ให้ช่วยกันทำการค้นหารอยพระพุทธรบาท สำหรับสัตว์ผู้ปรารถนาจะเดินตามรอยพระพุทธรองค์ โดยวิธีที่ได้กล่าวมาแล้วในที่นี้ ๆ ให้เต็มตามความสามารถของตน ๆ สืบไป โดยเฉพาะในสมัยที่เราสมมติกันว่า เป็นยุคกึ่งพุทธกาลเป็นพิเศษ.

อ.ป.

๑ เมษายน ๒๔๙๘

(๒๒)

คำนำ
(เมื่อพิมพ์ครั้งที่ ๖)

การพิมพ์หนังสือพุทธประวัติจากพระโอษฐ์เป็นครั้งที่หกนี้ ได้เปลี่ยนไปเป็นการพิมพ์ด้วย “ทุนพระยาถิตพลีธรรมประคัลภ์” เป็นเรื่องอันดับที่หนึ่งของหนังสือชุด “ถิตพลีธรรมประคัลภ์อนุสรณ์” มีรายละเอียดดังที่กล่าวไว้ในคำปรารภตอนต้นของหนังสือแล้ว.

ในการพิมพ์ครั้งนี้ มิได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมแต่ประการใด เพียงแต่มีการตรวจสอบการพิมพ์ผิดพลาดตกหล่น ของตัวเลขที่บอกเลขหน้าแห่งที่มาในพระไตรปิฎก อย่างทั่วถึงอีกครั้งหนึ่ง เท่านั้น. ดังนั้น ถ้าท่านผู้ใดสังเกตเห็นความเปลี่ยนแปลงอันนี้ อย่าได้เข้าใจเป็นอย่างอื่น ขอให้ถือเอาการแก้ไขใหม่ครั้งนี้ว่าเป็นการถูกต้อง.

กองตำราคณะธรรมทาน, ไซยา

๒๓ มกราคม ๒๕๑๓